

Aineiden virheet tutkittavina

SALME AEJMEAEUS *Ylioppilasaineiden virheistä*. Kevään 1970 aineiden tarkastelua. Helsingin yliopiston kasvatustieteen laitoksen tutkimuksia n:o 20. Helsinki 1972. 94 s + 18 liitettä.

Äidinkielen ylioppilaskirjoituksissa on saatu yksi uudistus aikaan: oppilaat kirjoittavat kaksi ainetta yhden sijasta. Toisin kuin vieraisissa kielissä mitään perusteellista keskustelua ei vielä olla käymässä siitä, millaisia vaihtoehtoisia tapoja olisi laatia valtakunnallinen äidinkielen koe lukion käyneille, sen jälkeen kun ylioppilaskirjoitukset ovat poistuneet. Aejmelaeuksen yllä mainitussa kasvatustieteen väitöskirjassa käsitellään aineiden virheitä tilastollisesti ja kerrotaan hie- man ainekirjoituksen historiaa mutta ei

pohdita tätä periaatteellista kysymystä sen ansaitsemalla perusteellisuudella. Esim. Ruotsin tai Englannin viimeaikaisiin tapahtumiin ei edes viitata.

Monisteensa sivulla 27 kirjoittaja toteaa, että »olisi kiinnostavaa yrittää ryhmitellä virheitä funktionaalis-etnologisen analyysin mukaan», mutta hän luopuu tästä ajatuksesta melko yllättävästä syystä: »menetelmä on — — monimutkainen ja oletuksille rakentuva». Helpompaa, mutta luonnollisesti kovin vähän antavaa on ollut pitää tarkastajan merkitsemiä virheitä virheinä ja ryhmitellä ne muuttujiksi terveen järjen mukaan pyrkimättä etsimään havainnoille selitystä. Virheanalyysin tulisi olla luonteeltaan kontrastiivista sekä vieraiden kielten että äidinkielen suoritusten ollessa kyseessä. Tarkastelun kohteena oleva kielimuoto on asetettava jonkin konkretisoitavissa olevan normin rinnalle ja tuotoksia on sitten vertailtava keskenään. Näin esimerkiksi Lundin yliopiston Skrivsyntax-projektin tehtävänä on selvittää »normaalin aikuisten käyttämän arkiproosan» kielelliset piirteet ja verrata tähän oppilaiden jokapäiväisenä esikuvana olevaan kielimuotoon heidän lukiolaistuotoksiaan. Aejmelaeuksen normi on tarkastajien ideaalinormi, jota eivät edes opettajat hallitse: »Kaikki opettajat eivät ole varmoja, mitkä seikat on virheellisyyskinä alleviivattava — —. Tämä johtuu opettajien saamasta vieläkin liian vähäisestä informaatiosta» (s. 18).

Kun tarkastelee virhekatgorioita ja lukee Aejmelaeuksen toteamuksen, että monet virheet eivät ole lainkaan muuttuneet yhdessä, monet useassakaan vuosikymmenessä, ihmettelee, ettei tekijä ole houkuttunut muuhun päätelmään kuin siihen, että jos saataisiin sitkeistä virheistä luettelo, niitä vastaan voitaisiin entistä pontevammin taistella. Mieleeni tulee muitakin tulkintavaihtoehtoja: oikeakielisyysoppaiden käytön salliminen kirjoitus-tilaisuudessa triviaalien virheiden karsimiseksi (eräässä paneelissa esiin tullut ehdotus), saman aineen ääreen palaami-

nen viikon kuluttua (toisen aineen kirjoittamisen sijasta), kuten jokainen jutun kirjoittaja luonnollisessa tilanteessa tekee, ja viimein itse virheen käsitteen tarkistaminen, sen suhteellisuuden ymmärtäminen.

Muuttujia on seuraavanlaisia. Yhdys-sanoja kirjoitetaan väärin erikseen ja sanaliittoja yhteen — syynä lienee pikemminkin puheen ja kirjoituksen toisiaan vastaamattomuus tässä suhteessa kuin oppilaiden kehnous. Käytetään »vaillinaisia ja hakkaavia» virkkeitä, »epäsymmetrisiä tai hataria» virkerakenteita ja tehdään subjekti- ja objekti-virheitä. Näistä osa on ulkoisten vaikutteiden tulosta, osa tarkastajien maku-asioita, osa sellaisia, joissa kielitaju itsekullakin horjuu, ja osa lapsuksia. »Kongruenssivirheet» johtuvat puhutun ja kirjoitetun kielimuodon sekaantumisesta, pronominien »väärät» viittaussuhteet (*kansa — he*) taas semanttisesti perustellusta ilmiöstä, joka on esim. englannissa hyväksyttävä, meillä toistaiseksi ei. Sellaiset kategoriat kuin »kömpelö, arkinen sanonta» tai »fraasi tai truismi» ovat varsin vaarallisia — niitä tuomittaessa virheinä ryhdytään helposti ihmisten persoonallisuutta tuomitsemaan. Unohdetaan myös se, että jokin kielellinen oivallus saattaa olla tuore 18-vuotiaasta mutta banaali kokencen 50-vuotiaan mielestä. Fraaseihin sormumme kaikki, Aejmelaeuskin loppukappaleensa alkulauseessa s. 83: »Oppilaat ovat aina tehneet ja tulevat aina tekemään virheitä.» Muuttujia tarkastellessa kaipaa tekijän selvittelyä »kielen» ja »tyylin» eroista, kielenvastaisten muotojen, keinotekoisia sovinnaisääntöjä rikkovien ilmausten ja tilanteeseen sopimattoman tyyllilajin aiheuttamien »virheiden» eroista. Tällaiseksi ei toki riitä laimea viittaus professori Saukkosen sanontaan, että »tulevaisuuden kielen tärkeimpiä alalajeja ovat tyyli» (s. 21).

Virhetyyppejä ja muita muuttujia tilastollisesti käsiteltäessä saadaan tulokseksi varsin vähän valaisevaa uutta tietoa. Tuloksista todettakoon, että pojat

kirjoittavat pitempiä aineita kuin tytöt, tekevät enemmän oikeakielisyysvirheitä, tytöt taas käyttävät naiiveja sanontoja. Virheteiheyden näky korreloivan virheiden kokonaissumman kanssa. Tarkastajat vainoavat enemmän kuin opettajat tautofoniaa ja tarpeettomia sanoja. Kiinnostava faktori on »muukalaisuudet», joihin en tullut vakuuttuneeksi siitä, että kaikki siihen joutuneet piirteet olisivat juuri interferenssiä vieraista kielistä. Muukalaisuuksien ilmestyminen ja leviäminen lukiossa tai jo keskikoulussa olisi sekä selvitettävissä arvoisen ilmiö.

Teoksen loppusivuilla 82—83 esitetään muutamia varovaisia toiveita: »Kirjoittamisen motivaatiota voisi lisätä, jos edes joskus annettaisiin oppilaille päämäärä, millaisille ihmisille ja miksi kirjoitetaan.» Tämä ei ole hullumpi toive. Ja edelleen: »Kenties olisi syytä erottaa kielen opettaminen varsinaisesta kirjoituksen opetuksesta.» Tässä Aejmelaeus on samastanut kielen opettamisen virheiden tarkasteluun, koska hän hieman edempänä näkyy esittävän viimeisenä toiveenaan seuraavan: »Jotta oppilaan kielellinen kehitys taattaisiin, hänelle pitäisi antaa kielen peruslakien tuntemus mahdollisimman selkeästi, ja sen jälkeen hänet pitäisi ohjata ilmaisunsa kehittämiseen — —.» Tämä näkemys edellyttää siihen uskomista, että kielen rakenteen (oletan »peruslaciilla» tarkoitettavan rakenteen eikä toiminnan ominaisuuksia) analyttinen selvittäminen ja tietoinen tarkastelu johtaa ilmaisun kehittämiseen. En olisi tästäkään kaikissa tapauksissa aivan varma. Mutta juuri tämäntapaisia tutkimuksen kohteita on koskemattomana vaikka kuinka paljon.

Aejmelaeus on pitänyt väitöskirjansa keskeisenä tehtävänä »kokonaiskuvan saamista nykyisten ylioppilasaineiden kielestä, lähinnä esiintyvistä virheistä ja virheiden yhteydestä aineen arvosanaan». Tulos on kaukana kielen kokonaiskuvasta; lingvistille teos on ylimalkaisuudessaan ja epäanalyttisyydessään pettymys. On myös vaikea nähdä, miten tämäntapaisella työllä voitaisiin vaikuttaa siihen, että

virhekeskeisyys väistyisi opetuksesta. Mutta keskustelun avauksesta teos kyllä käy. Onpa kesannolla tutkimus!

Auli Hakulinen